

HELY ÉS IDENTITÁS. ADALÉKOK A HELYI IDENTITÁS FOGALMÁNAK ÉRTELMEZÉSÉHEZ ¹

Szabó Lilla ²

Absztrakt

A tanulmány a hely és identitás kapcsolatát vizsgálja a főbb hazai és nemzetközi, a témát érintő eltérő szemléletű elméletek vetületében a szociológia fókuszában. A helyi identitást az identitást felépítő elemek mellett a „valahova tartozás” érzése, mint új elem is formálja. A szociológia nézőpontjából újra értelmezve a helyi identitást leíró elméleteket, azt autonóm szerkezeti egységként, oda-vissza ható folyamatként, a közösséghez és a valahova tartozás érzéseként is jellemezhetjük. A helyi identitás a globalizációban lokális csoportkeresésben ölt mintát, mint glocalizációs folyamat, amelynek mozgatója a helyi identitás szerveződése.

Kulcsszavak: helyi identitás elméletek; hely, identitás és társadalom; valahova tartozás; globalizáció, glocalizáció.

Location and identity: a contribution to the interpretation of the concept of local identity

Abstract

This study examines the relationship between place and identity in the projection of major domestic and international scientific theories with different perspectives on this topic in the focus of sociology science. In addition to the elements that make up identity, the local identity can be shaped by an attachment to the physical environment, like "belonging somewhere" as a new element. The study reinterpreting theories describing local identity from a sociological perspective can also be characterized as an autonomous structural unit, a back-and-forth social process, a sense of belonging to a community and somewhere. The local identity can be patterned in a local group activity as a process of glocalization within the frame of globalization driven by place-in-identity.

1 A tanulmány az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 számú „Fiatalságból kutató” A kutatói pályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban” című projekt keretében jött létre.

2 Szabó Lilla szociológus, Ph.D. hallgató PTE-BTK Demográfia és Szociológia Doktori Iskola (szabo.lilla613@gmail.com)

Keywords: *theories of place identity; place, identity, and society; sense of belonging; globalization, glocalization.*

„A helyek (...) nem pusztá háttérként szolgálnak az élethez, hanem a kölcsönös kapcsolatok alapján mintegy részünké válnak, ahogy mi is a részeivé válunk ezeknek.”

(Keszei 2015a, 11)

BEVEZETÉS

Jelen írás a helyi identitás kérdéskörét állítja a középpontba, a hely és az identitás kapcsolatát vizsgáló forrásanyagok mentén bemutatva a kutatott fogalom fontosabb elemeit. Az identitás kérdése meglehetősen komplex terület. A tudományterületi lehatárolás lényeges, hiszen számos tudománynak, de különösen a pszichológiának (szociálpszichológiának) és a szociológiának van fontos szerepe az identitás vizsgálata kapcsán. A tanulmány kiindulási pontjaként a hely és identitás kapcsolatának, valamint a helyi identitás – számos tanulmányban *helyidentitás* – eltérő meghatározásának, megközelítési módjainak áttekintésére, majd szintetizálására törekszem. Fontos tisztázni, hogy az érthetőség kedvéért *helyidentitás* és *helyi identitás* fogalmak között jelentésbeli különbséget nem teszek, a tanulmányban konzekvensen a helyi identitás kifejezést használom.³ A kérdést elsősorban szociológiai – mint jelentős határterületi tudomány, és pszichológiai – szemlélet mentén lehatárolva igyekszem megközelíteni. A dolgozat célja a téma fontosabb elméleteinek, gondolatainak összegzése. Konklúzióra próbálok jutni azt a kritériumot szem előtt tartva, hogy e két fontos tudományterület hogyan közelíti meg a helyi identitást, s hogyan lehet szintetizálni az eltérő felfogásokat.

Jelen elméleti vizsgálat a szociálpszichológiai szakirodalom sokszínűsége miatt főként a következő anyagokból indul ki. Twigger-Ross és Uzzell (1996), Tartaglia és Rossi (2015), valamint Proshansky mellett Keszei (2015a) megállapításait veszem alapul a tanulmányban, aki mélyebben vizsgálta hazai viszonylatban a hely, identitás és emlékezet kérdéskörét. A tér és az emlékezet formálja az identitást, fennmaradását részben az ismerős, otthonos és érzelmi kötődéssel átszőtt helyek biztosítják. A dolgozatban alapvetően Keszei munkásságát szeretném kiegészíteni további kapcsolódó szakirodalmakkal, nézőpontokkal. A szakirodalmi áttekintés célja továbbá a szociológiai nézőpontok bevonása, illetve annak bemutatása, hogy a különböző elméletek hogyan egészítik ki egymást.

3 A hazai és nemzetközi tanulmányok több elnevezést alkalmazva használják a fogalmat, pl. Proshansky (place-identity), Düll, Keszei: helyidentitás; Tartaglia-Rossi, Urbánné Treutz: helyi identitás.

EMBER ÉS TÉR, AVAGY AZ IDENTITÁS ÉS A HELY KAPCSOLATA

A *hely* és az *identitás* tárgyköre több tudományterület szempontjából fontos kérdés. A tér és az ember kapcsolata, annak hatása az egyénre, valamint a közösségre lényeges és egyben érdekes terület. Keszei szerint „*a semleges, közömbös terekből idővel, az egyén fejlődésével, tudatának kibontakozásával és önéletrajzi emlékezetének kialakulásával személyes élményektől átítatott, jelentésteli helyek válnak.*” (2015a, 11) S ez a folyamat nemcsak az egyén kapcsán, hanem társadalmi és kulturális szempontból is jelentékeny. A környezet, mint hely, számos szinttel azonosítható, legyen az például a születési hely (falu vagy város), a tájegységek, országrészek, vagy Keszei szerint akár a tágabb jelentéssel bíró „haza” fogalma is formálja az identitást a tapasztalatokon és narratívákon keresztül. Az *emlékezet* szintén fontos szerepet tölt be az identitás kialakulásában. A különböző helyhez kapcsolható elbeszélések a felidézés révén szerveződnek egységekbe. Az ún. „*önéletrajzi emlékezet*” identitásőrző- és építő jellege a társadalmi környezetben nyeri el funkcióját. A valahova tartozás érzése és az autonómia alapvető lelki szükséglet. A kettő közötti kapcsolat iránya látszólag ellentmondásos: éppen a biztonságos kötődést lehetővé tévő környezet – bizonyos értelemben a „*korlátozó*” helyhez „*rögzülés*” vágya – ad teret az autonómia, az önmagunkkal való szabad rendelkezés kibontakozására. A környezetpszichológia felfogásában a fizikai környezetnek fontos szerepe van az identitás kialakulásában, megőrzésében. Alapvetőként kezelendő, hogy az embernek szüksége van egy helyre, ami biztonságot ad, s amit saját igényeinkhez és lehetőségeinkhez mérten formálhatunk. Ez mindig az önmagunkról kialakított kép alapján történik, ezzel a hely nem csak a személyes, hanem a társadalmi és kulturális dimenzió meghatározó tényezőjévé is válik (2015a). Az emberek gondolatainak része a tér, emlékeznek rá, sőt érzelmek fűzik hozzá. A mindennapi lét következménye az adott helyeken a „*hétköznapi gyökerezettség*” (everyday roots) kialakulását eredményezi (Hummon 1992, hivatkozva Dúll 2015). Ez a hely értelmezés már túlhaladja a földrajzi-fizikai lokációt. A helyhez Manzo (Manzo 2003, hivatkozva Dúll 2015) nyomán több jelentés is fűződik: fizikai, földrajzi, építészeti, történelmi, vallási, szociális, pszichológiai. Az emberek számára fontos helyek be is épülnek az identitásba. Ez két pszichológiai folyamaton keresztül valósul meg, amelyek a későbbiekben részletesen is bemutatásra kerülnek. Röviden előre utalva, az első folyamat a *helyazonosulás*, amelynek során az egyén megéli és kifejezi a helylyel kapcsolatos identifikációját. Lényegében a személy itt olyan csoport tagjaként definiálja magát, akiket a közös hely (pl. lakóhely) szervez csoporttá. A második folyamat a *helyi identitás*, amely során maga a hely és a hozzá kötődő fizikai tulajdonságok, tapasztalatok stb. válnak az egyén önmaghatározásának részévé. A *helykötődés* már gyermekkorban elkezd kialakulni. A hely nemcsak a fizikai szükségletek szempontjából lényeges, hanem a belső értékek, motivációk kapcsán is (biztonság, kontroll, stb.) A fontos helyek az egész életre kiterjedő hatással bírnak: meghatározzák, hogy hogyan definiálja magát az ember, és ez a folyamat fordítva is igaz. Az identitás is befolyásolja, hogy hol érezzük magunkat jól vagy rosszul, milyen helyeket

választunk, és azt is, hogy formáljuk ezeket a tereket (Dúll 2015). A helyi identitás (ld. később Proshansky et al. 1983) tehát arra utal, hogy a körülöttünk lévő teret jelentéssel helyekké formáljuk érzelmi kötődéseken és értelemzéseken keresztül. „*A tér tehát nem pusztán üres keret a létezéshez, hanem tapasztalatokkal, jelentésekkel, érzelmekkel átszótt identitáshordozó „dimenzió”.*” (Keszei 2015a, p. 13) Az egyéni identitás fennmaradásának, folyamatosságának egyik kulcsa az ismerős, barátságos, otthonos helyek állandósága (Keszei 2015a).

A helykötődés háromdimenziós modellje

A helykötődés rövid bemutatása fontos a helyi identitás vizsgálatát megelőzően. A helykötődés a helyi identitás vizsgálatának „előszobája”, amely alapjaiban mutatja be, hogy az ember és a hely közötti kapcsolat hogyan és milyen folyamatokon keresztül alakul ki, s milyen strukturális elemek építik fel.

Scannell és Gifford (2010) a helykötődés kapcsán egy háromdimenziós keretrendszert állít fel. A modell segít eligazodni a kapcsolódó szakirodalomban található változatos meghatározások között. A megközelítés azt sugallja, hogy a helykötődés egy többdimenziós koncepció, amely magában foglalja a személyt, a pszichológiai folyamatot és a hely dimenzióit. Az első dimenzió maga a cselekvő. Ki az, aki kötődik a helyhez? Milyen mértékben alapszik ez a kötődés egyéni és kollektív jelentéstartalmakon? Mindkét szinten jelentőségteljes, s bár az egyik hangsúlyosabb, mint a másik, a kettő átfedésben van. A helykötődés egyéni szinten magában foglalja azokat a személyes kapcsolatokat, amelyekkel adott helyekhez kötődünk. A helyhez kötődés megerősíti azon beállítódásainkat, amelyek személyes emlékeket idéznek elő. Ez a típusú helyhez kötődés hozzájárul a stabil önérzet kialakításához. Azok a helyek válnak jelentőssé, amelyekhez személyes és emocionális tapasztalatokon keresztül kötődünk. A második dimenzió a pszichológiai folyamatot jelöli. Hogyan hat az érzelmi kötődés, a megismerés és a viselkedés a kötődésre? Arra vonatkozik, hogy az egyének és csoportok hogyan viszonyulnak egy helyhez, illetve a számukra fontos környezetben zajló pszichológiai kölcsönhatások természetére koncentrálnak. A harmadik dimenzió a kötés tárgyát vizsgálja, ideértve a hely jellemzőit is. A fő kérdése, hogy mi alapozza meg a kötődést a helyhez, és milyen jellegű maga a hely? A hely talán a modell legfontosabb dimenziója, amelyet számos kutató vizsgált. A szerzők ezek alapján két szinten határozzák meg a kötődést: társadalmi és fizikai helykötődés. Hidalgo és Hernandez (2001, hivatkozva Scannell és Gifford 2010) kutatását kiemelve, a következő fontos megállapítás emelhető ki. A kötődés erőssége az elemzés szintjétől függően változik: erősebb a kötődés az otthoni és a városi szinteken, mint a környéken, illetve a helykötődés társadalmi dimenziója erősebb, mint a fizikai dimenzió.

A helykötődés funkcióit vizsgálva az a kérdés kerül fókuszba, hogy miért alakul ki szoros kötődés az egyének vagy csoportok és fizikai helyek között. A legfontosabb célokat a tanulmány a háromdimenziós modell segítségével vizsgálja. Ezek a részletes elemzéstől eltérően, a következők: túlélés és biztonság megteremtése, a sze-

mélyes vagy kollektív célok elérése, valamint az időbeli vagy személyes (pl. közösségek) folytonosság biztosítása. (Scannell és Gifford 2010)

A helykötődés három dimenzióját tehát a cselekvő személy, pszichológiai folyamat és hely strukturálják. A személyek és a helyek közötti kapcsolat meglehetősen összetett, sok szál köti az egyéneket az érzelmileg fontos helyekhez. A kötődés formája lehet erősebb vagy gyengébb, néhány típusú kapcsolat teljesen összefonódott és elválaszthatatlannak tűnik, és van olyan, amely nem látható a külső megfigyelők számára. A hely és ember kapcsolatának természete minden esetben egyedi (Scannell és Gifford 2010). Jól látható, hogy a fizikai környezet és a konkrét helyek számos, rendkívül fontos és összetett funkciót látnak el a mindennapi életben. A helyek és az emberek közötti kapcsolat komplex jellegéből adódóan egyéb funkciók mellett az egyén és a társadalom fennmaradásának egyik kulcsát jelentik.

Hely, identitás és társadalom

A hely, az identitás és az idő hármásának kapcsolata a tér, idő és a mozgás összefüggéseivel magyarázható. Bár az egyén folyamatosan változik az idő előrehaladtával, az önazonosság, öntudat az emlékezés segítségével fennmarad. Az ember lényegében ismétlődő emlékekből építi fel önmagát. Fontos kiemelni, hogy ami az egyénre érvényes, az a közösségek kapcsán sem jelentéktelen. Keszei (2015a, 2015b) Maurice Halbwachs-ot (1950) emeli ki, az emlékezés szociológiája kapcsán. Halbwachs szerint a társadalmi csoportok fennmaradását vizsgálva a térbe íródott kollektív emlékezet kulcsfontosságú. A különböző terek és annak tárgyai közös emlékeket hordoznak, ezzel viszonyítási pontként funkcionálnak (pl. sokszor automatikusan olvassuk és értelmezzük a környezetben észlelhető jelenségeket). Ha a térbe írás nem valósulna meg, mind az egyén, mind a társadalom számára a mindennapi működéshez szükséges egyensúly, stabilitás nem lenne biztosított. A külvilágban lenyomatként hagyott emlékek segítségével találhatók meg az önmagunkhoz és másokhoz vezető utak. A környezet lényegében eligazít minket a mindennapi tevékenységeink során (helyszíneken előírt, elvárt viselkedés, tevékenység stb.). E nélkül az életünk kiszámíthatatlanná, rendszertelenné, esetlegessé válna. A térben lecsapódó társadalmi normák, szabályok, valamint intézmények jelenlétéből eredően biztosított a társadalom működésének folytonossága (2015a, 2015b).

Az én és az identitás tehát szervesen összekapcsolódik a társadalommal, a társas kapcsolatokon keresztül formálódnak. Fontos kérdés, hogy hogyan is képes ez megvalósulni? Hogyan tud a materiális fizikai környezet a mentális dimenzióra (lélekre, tudatra, identításra) hatni? A válasz természetesen az emberi létben keresendő. Az emberek, közösségek, a társadalom, az intézmények funkcionálásuk során jelenségeket adnak, értelmezik a körülöttük lévő világot. A társadalmi működés pedig „beleírja”, sőt „belevészi” önmagát a fizikai környezetbe (térhasználat, alkotómunka, mindennapi tipikus tevékenységek stb.) (Halbwachs 1950, hivatkozva Keszei 2015a).

Keszei (2015b) tanulmányában összegzi, hogy az identitás definiálása kapcsán meglehetősen sok, és széleskörben értelmezett meghatározásokkal találkozunk.

Példaként emeli ki Brubaker és Cooper (2000) nyomán, hogy a társadalomtudományokban legalább 5 különböző jelentés társul az identitás fogalmához. Ez alapján érdemes a fogalmat a folyamatos változáshoz, elsődlegesen az azonosuláshoz társítani és nem pedig befejezettként, kézzelfoghatóként tekinteni rá. Az identitás és a hely kapcsán a következőket fogalmazza meg: „*a helyek képlékeny, de néha nagyon makacs identitásunk fontos részét képezik, melyeken keresztül tulajdonképpen olvassuk a társadalmat és benne helyünket, valamint saját magunkat.*” (Keszei 2015b, p. 57)

DEFINÍCIÓK ÉRTELMEZÉSE: A HELYI IDENTITÁS MEGHATÁROZÁSA

A következőkben leszűkítve az eddigi gondolatmenetet, a helyi identitás meghatározásait tekintem át, a fogalmak bemutatására, értelmezésére töreksem. Elsőként Proshansky és kollégái alkalmazták a helyi identitás (place identity) fogalmát ebben a jelentésében az 1970-es 1980-as évek⁴ fordulóján, a fizikai környezettel kapcsolatos problémák konceptualizálása során. Az 1983-as tanulmány fókuszában az áll, hogy az önmaguk megismerésére szolgáló elméletek (self-theories) túlságosan általánosítanak az identitást befolyásoló tényezők kapcsán. Ezen elméletek szerint személyiségünk fejlődésének feltétele, hogy gyermekkortól kezdve megtanuljuk megkülönböztetni magunkat másoktól, mindezt különböző módokon megvalósítva. A szerzők e meghatározást nem tartották kielégítőnek, így tanulmányukban arra hívják fel a figyelmet, hogy az identitás nem pusztán annyit jelent, mint megkülönböztetni magunkat másoktól (significant others). Sokkal inkább úgy értelmezendő, hogy az kiterjed a fontos tárgyakra, dolgokra, valamint azokra a terekre és helyekre is, ahol ezek megtalálhatók. (Proshansky et al. 1983) A szerzők ezzel pontosították, kiegészítették a korábbi identitásról szóló elméleteket, felhívva a figyelmet a fizikai környezet identitásra gyakorolt befolyására.

A helyi identitás elsőként megfogalmazott, elméleti definíciója szerint a fogalom az (ön)identitás (self-identity) „alszerkezete”. Az identitást az a folyamat építi fel, amelyen keresztül az emberek megismerik a körülöttük lévő világot. A megszerzett ismeretek az emlékeket, ötleteket, érzelmeket, attitűdöket, értékeket, preferenciákat, jelentéseket, tapasztalatokat jelentik. A fizikai környezet diverzitására, komplexitására vonatkoznak, meghatározva ezzel az emberek mindennapi életét. A fizikai környezettel kapcsolatos ismeretek az egyén „környezeti múltjában” gyökereznek: ezek azok a helyek, terek és ezek egyedi tulajdonságai, amelyek kielégítették az emberek biológiai, pszichológiai, társadalmi és kulturális igényeit. (Proshansky et al. 1983)

Twigger-Ross és Uzzell (1996) tanulmányukban szintén a hely és identitás közötti kapcsolatot, annak folyamatait vizsgálják nagy részletességgel. A szerzők az identitás koncepciójának radikális újraértékeléseként kezelik Proshansky meg-

4 Tuan (1980), Relph (1976), és Buttmer (1980) is használták a fogalmat, azonban ők más jelentést tulajdonítottak a „hely” fogalmának (Proshansky – Fabian – Kaminoff 1983, 60).

határozását. A szerzőpáros összegző értelmezésében Proshansky és kollégái azt állítják, a helyi identitás az identitásnak egy – a szociális identitással összevethető – önálló aspektusa, amely meghatározza az egyén szocializációs szintjét a fizikai környezettel összefüggésben. (1996, p. 205-206) Twigger-Ross és Uzzell kitérnek a Breakwell (Breakwell 1986, 1992, 1993, hivatkozza Twigger-Ross és Uzzell 1996) által felállított identitásképzés folyamatának modelljére. A folyamatot alapvetően 4 tényező határozza meg. Breakwell összetett elmélete szerint az identitást az időn átáramló biológiai organizmusként szükséges megragadni, amely a társadalmi világhoz való alkalmazkodási, asszimilációs és értékelési folyamaton keresztül alakul ki. A befogadandó, elsajátítandó és értékelendő információk kiválasztására három (plusz egy) alapelv vonatkozik: megkülönböztethetőség, folytonosság és önértékelés. Az első két fő elv alakítja ki azokat a folyamatokat, amellyel az egyén egyedivé válhat, megkülönböztetheti magát másoktól, ezzel megteremtve a folytonosságot időn és szituációkon keresztül. Az önértékelés az egyén önértékelésére, és arra a csoportra vonatkozó pozitív értékelésre utal, amellyel azonosítja magát. Utóbbi az egyén értékének, társadalmi hasznosságának érzete miatt fontos. Egy negyedik alapelvvel is kiegészült a három fő elv: önhatékonyság (self-efficacy). Az ember hite a saját képességeiben, abban, hogy képes hatékonyan elérni a céljait. Breakwell felfogása abban különbözik az egyéb elméletektől, hogy egyforma jelentőséget tulajdonít mind a négy tényezőnek, míg mások csak az önértékelést jelölik meg, mint egyedüli motiválóerőt az identitás kapcsán (Twigger-Ross és Uzzell 1996).

Az individualitás, a folytonosság, a pozitív önértékelés és önhatékonyság, valamint az ezekből felépülő identitásképzés nem csak az egyén szempontjából fontos, nem csak rá hat. A kisebb-nagyobb közösségeket az individuumok építik fel, ezért az egyéni identitás meghatározza ezek minőségét, jellegét. Az identitásképzés négy összetevőjének értelmezéséből arra a következtetésre jutottam, hogy az egyén önmagára vonatkozó folyamatos reflexiója, vagyis önmaga másoktól való megkülönböztetése, egyediségének megőrzésére való törekvés, a pozitív önértékelés és a saját képességeibe vetett hit megléte vagy hiánya nemcsak egyéni szinten, hanem csoport szinten is meghatározza a közösségek alapvonásait.

A hely és az identitás, mint a fejezet elején már említésre került, két módon kapcsolódik. A második módust is részletesebben kifejtve, a korábban röviden említett *helyidentifikációról* vagy *helyazonosulásról* (place identification) is említést kell tenni. Az ember kifejezett hellyel való azonosulásáról van szó (például, ha Pécssett születtem, pécsinek tekintem magam). Ebben az értelemben a hely szociális kategória, hasonló szabályokkal működik, csakúgy, mint a szociális identifikáció. A helyidentifikáció olyan csoportok közötti kapcsolatot fejez ki, amelynek tagjait a hely köti össze. Azonban a területi elemet kivonva az egyenletből a helyidentifikáció egyfajta társadalmi identifikációként értelmezhető: a hely fogalmát a szociális identitás magában foglalja, a kettő egybeolvad. A szerzők úgy vélik, hogy a szociális identitás megközelítés az egyén és a környezet kapcsolatának csak egy bizonyos részét képes magyarázni (Twigger-Ross és Uzzell 1996, p. 206-208).

1. táblázat: A hely identifikáció és a helyi identitás legfontosabb jellemzőinek összegzése

Summary of the key features of place identification and place identity

1. Helyidentifikáció/Helyazonosulás (place identification)	2. Helyi identitás (place identity)
<ul style="list-style-type: none"> • az ember azonosulása a hellyel; • hely, mint szociális kategória; • olyan csoportok, amelynek tagjait a hely köti össze; • ha eltekintünk a területi összetevőtől, társadalmi identifikációként értelmezhető: a hely fogalma összefonódik a szociális identitás fogalmával; • az egyén és a környezet kapcsolatának csak egy bizonyos részét képes magyarázni. 	<ul style="list-style-type: none"> • hely és az identitás közötti kapcsolat, az identitás „alszerkezete”; • az identitás koncepciójának radikális újraértékelése; • helyi identitás az identitás önálló aspektusa: meghatározza az egyén szocializációs szintjét a fizikai környezet tükrében; • identitásképzés modellje 4 tényező által meghatározott: <ul style="list-style-type: none"> – megkülönböztethetőség – folytonosság – önértékelés – önhatékonyosság (self-efficacy)

Forrás: Twigger-Ross, C. – L. Uzzell, D., 1996 alapján, saját szerkesztés

Az értelmezést megkönnyítendő, egy ábra segítségével is bemutatom a két fogás közötti különbséget. Előtte fontos leszögezni, hogy egzakt fogalmi lehatárolás nem adható az identitás fogalmát érintően. Tudományterületenként, sőt még ezeken belül is változó a definíció, az identitás fogalmi rögzítése nem lehetséges. Az identitás meglehetősen sokrétű, nagyon komplex fogalom, számos tényező határozza meg, s minden egyes embernél egyedi.

Brubaker és Cooper (2000) tanulmányukban az identitás változatos értelmezési kereteit mutatják be, s egyben identitás krízisről beszélnek. Az identitás kifejezés számos dolog olvasztótégelye. A cselekvések nem-instrumentális módjait hangsúlyozza: pl. az önérdek helyett önértékelésre összpontosítást; azonosságot a személyek között vagy idő múlásával; megragadja a személyiség állítólagos „velejét”, alapjait; ugyanakkor tagadja, hogy ezek az alapok léteznek; rávilágít a szolidaritás és kollektív önmegértés folyamatos, interaktív fejlődésére; és hangsúlyozza „én” szét-darabolódottságát. (Brubaker és Cooper 2000)

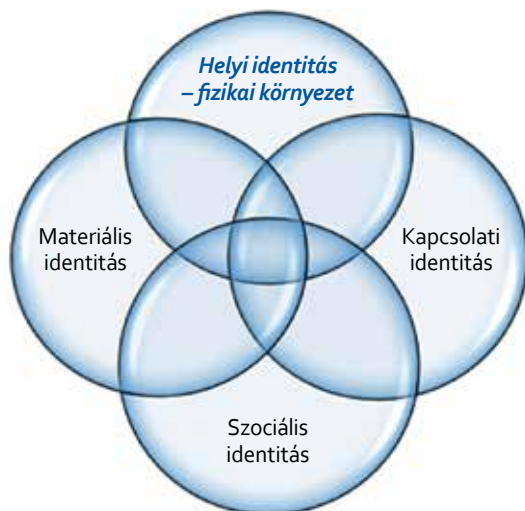
Az identitás tehát lényegében azt a kérdést válaszolja meg, hogy „Ki vagyok én?”. Két alapvető részre bontható a fogalom, így személyes és szociális identitást különböztethetünk meg. Vivian L. Vignoles (2018) tanulmányában illusztrálja az identitás sokrétűségét, vagyis azt, ahogyan az emberek azonosulnak számukra fontos emberekkel (significant others), csoportokkal vagy társadalmi kategóriákkal, de materiális tárgyakkal és helyekkel is. A tanulmány nem tűzi célul egy részletes lista vagy egy kategorikus rendszer felállítását, inkább szemléltetni kívánja mindazt, ami az identitás tartalmi elemét képezheti. Az 1. ábra elkészítéséhez ezt a gondolatme-

netet veszem alapul. Az identitást felépítő számos összetevő közül a következőket vizsgálja:

1. *Kapcsolati (relational) identitás*: a fontos emberek (significant others), mint az identitás meghatározói, az én „kiterjesztéseként” is felfoghatók a családtagok, párkapcsolatok.
2. *Kollektív identitás*: a csoportok vagy társadalmi kategóriák fontos szerepet játszanak az identitás formálásában.
3. *Materiális identitás*: a tulajdon (material possessions) tükrözi az értékeket, meggyőződéseket (pl. mit szeretne birtokolni; miről gondolja azt, hogy ha megszerzi, akkor boldog lesz?; a sikeresség kulcsa bizonyos dolgok birtoklása). A tárgyak implicit módon, ugyanakkor erősen kapcsolódnak a „self”-hez.
4. *Helyi identitás*: azonosulás a fizikai környezettel, hellyel. (Vignoles 2018)

1.ábra: A fizikai környezet és az identitás kapcsolata a helyi identitás elmélete szerint – A fizikai környezet az identitás önálló alszerkezete, autonóm egység

The relationship between the physical environment and identity according to the theory of local identity – Physical environment as an independent substructure of identity

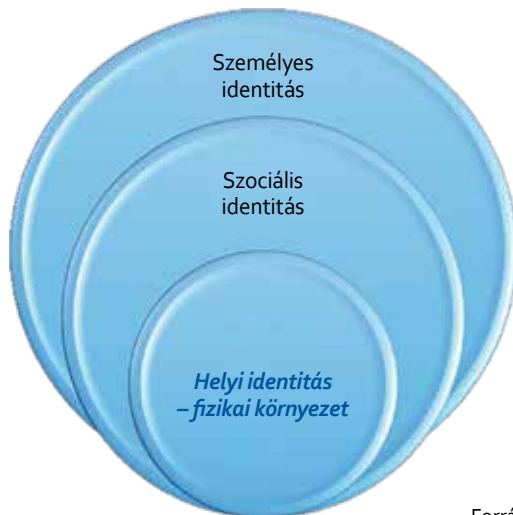
Forrás: Saját szerkesztés Vignoles (2018) alapján

Az 1. táblázatban a két alapvető identitás fogalom legfontosabb jellemzőinek összegzése látható. Fontosnak tartom kiemelni a hely és identitás két kapcsolódási módja közötti különbséget. A helyidentifikáció (2. ábra) valamivel óvatosabb meghatározást nyújt Proshansky helyi identitás meghatározásához viszonyítva. Előbbi esetén az ember a hellyel azonosítja (identifikálja) önmagát, így a hely és a szociális identitás fogalmi egybeolvadnak. Kifejezi a hellyel kapcsolatos identifikációját hely alapján összetartozó csoporthoz tartozás keretében. A csoporthovatartozás motívációját alapvetően a pozitív önértékelés vágya határozza meg (Tartaglia és Rossi, hivatkozta Tajfel 1981). Összefüggésben a helyidentifikációról elmondható, hogy a

csoporttagság mellett a hely (pl. közös lakhely) is erősíti a saját csoport iránti megbecsültséget, pozitív attitűdöt. A valahova-tartozás érzése további – az eredeti gondolatmenetben nem szereplő – kiegészítő, másként új elemévé válhat a meghatározásnak, egyben determinálva a közösségi lét minőségét, a társadalom egységét. A helyidentifikáció szerint az identitásnak tehát csak egy bizonyos részét határozza meg a fizikai környezet, ezzel szemben a helyi identitás (1. ábra) egy önálló aspektusként, elkülönült „alszerkezetként” értelmezendő az identitás fogalmán belül. A fizikai környezet és tulajdonságai határozzák meg az identitást, befolyásolják az identitásképzést. A területi elem lényegében egy, a komplex identitást felépítő autonóm szerkezeti egység, nem mosódik össze vele.

2. ábra A fizikai környezet és az identitás kapcsolata a helyidentifikáció elmélete szerint – A helyi identitás és a szociális identitás fogalmak egybeolvadnak

Relationship between the physical environment and identity according to the theory of place identification – The concepts of place identity and social identity merge together

Forrás: Saját szerkesztés

IDENTITÁS ÉS HELY ÖSSZEFONÓDÁSA: A HELYI IDENTITÁS HÁROM ELMÉLETE

Tartaglia és Rossi (2015) más szerzők nyomán (Tartaglia és Rossi, hivatkozva Tajfel 1981, Ashmore, Deaux, McLaughlin-Volpe 2004, Hermans 2001; 2002) három teóriát vizsgálnak tanulmányukban a helyi identitás kapcsán:

1. társadalmi identitás elmélete (social identity theory),
2. kollektív identitás elmélete (collective identity theory),
3. önmagunkkal való párbeszéd elmélete (dialogical self-theory).

A *társadalmi identitás elmélete* (1) szerint az identitás két eltérő részből épül fel: személyes és szociális. A személyes rész azokra a tulajdonságokra utal, amelyek az embert egyedinek, különlegesnek tünteti fel, vagyis a személyiségét felépítő elemekről van szó. A szociális összetevő pedig azon csoportokhoz való tartozásról szerzett tudásból, tapasztalatokból származik, amelyekhez az egyént érzelmi szálak kötik. A pozitív szociális identitás kapcsán kiemelendő, hogy a „belső” (mi) és „külső” csoportok (ők) között különbséget kell tenni. Tajfel (Tartaglia és Rossi, hivatkozva Tajfel 1981) szerint egy adott csoporttal való erős azonosulással együtt jár a másik csoporttal való szemben állás. Kritikusai szerint (Tartaglia és Rossi, idézi Hinkle, Brown 1990) azonban egy csoporttal való szoros identifikáció nem törvényszerűen alapul egy „külső csoport” képződésén.

A második megközelítést említve (*kollektív identitás elmélete*), Deaux és kollégái elméletét emelik be a szerzők (Tartaglia és Rossi 2015) a tanulmány gondolatmenetébe. E szerint a csoportokhoz való tartozás különböző jelentéstartalmakat hordoz magában. A közösségi csoportokkal való identifikáció következtében az egyének különböző funkciókat, szerepeket töltenek be. Példaként emelik ki a pozitív szociális identitás kialakítására irányuló vágyunkat, amit úgy érhetünk el, hogy azonosítjuk magunkat egy csoporttal. Majd folyamatosan hasonlítjuk, keressük a különbségeket a saját csoportunk (ingroup – „mi”) és más csoportok (outgroup – „ők”) között. Teszszük mindezt azért, hogy a mi csoportunk „felsőbbrendűségét” megalapozzuk. A saját csoport így „diszkriminálja”, vagy „lejárhatja” a másik csoportot, hogy ezzel erősítse meg az önmagáról kialakított képét. Ugyanakkor, egy másik csoport tagjaként is azonosítjuk magunkat, éppen azért, hogy növeljük önértékelésünket más csoport tagjaival való negatív társadalmi összehasonlítás eszközeit alkalmazva.

Mérei Ferenc (1971) a közösségek rejtett hálózatát vizsgálva – különösen a kiscsoportokra irányítva a fókusz – szintén azt fogalmazza meg, hogy különböző csoportokhoz tartozunk, emiatt egyfajta áttekinthetetlen kapcsolatrendszer részesei vagyunk. Tagjai vagyunk a családnak, a munkahelyi közösségnek, a szomszédságnak stb., ezzel számos intézményes kerethez tartozunk párhuzamosan. Ezek az intézményes keretek formális alakzatok. Mindnek megvannak a szokásai, szabályai, rítusai. Ezek segítségével szervezeten, törvényes keretek között kapcsolódnak be a társadalmi rendszerbe. Működésük társadalmilag szabályozott. Ezek a formális alakzatok (intézmények) hálózatokat alkotnak, amelyek átszövik életünket, s ezzel együtt a társadalom vázát és emberi tevékenységünk alapját adják. Az intézményes keretben spontán társulások jönnek létre, például kialakulnak barátságok, klikkek, érdekközösségek stb. A spontán társulások is kapcsolódnak, saját hálózatot alkotnak, így ez esetben is intézményes rendszerről beszélhetünk. „*A spontán hálózat ott lappang a háttérben, mint nem rögzített, mégis jelenlévő kiegészítése az intézményes hálózatnak*” (Mérei 1971, p. 38).

A harmadik, vagyis az *önmagunkkal való párbeszéd elmélete* (Tartaglia és Rossi, hivatkozva Hermans 2001, 2002) szerint az „én” (self) az önmagunk (ego) és mások közötti párbeszédre épül. A kultúra ezen párbeszéd sokaságából épül fel. Az „én”-t tehát a másokkal és társadalmi csoportokkal való folyamatos interakciók

határozzák meg. (Tartaglia és Rossi, hivatkozva Hermans, Kempen 1998; Bakhtin 1981; Mead 1934) Az elmélet a globalizációt, mint lehetőséget kezeli arra vonatkozóan, hogy több emberrel kerüljön az „én” interakcióba, amellyel az egyén meghatározhatja magát (ego). Ezzel szemben a kollektív identitás elmélete eszközként tekint a globalizációra, több lehetőséget adva a belső és külső csoportokkal való érintkezésre, amelyekhez képest az „én” meghatározza magát: kötődik hozzájuk vagy elkülönül.

2. táblázat: A társadalmi identitás elméletének, a kollektív identitás elméletének és az önmagunkkal való párbeszéd elméletének legfontosabb jellemzői

Summary of the key features of social identity theory, collective identity theory and dialogical self-theory

Társadalmi identitás elmélete	Kollektív identitás elmélete	Önmagunkkal való párbeszéd elmélete
<ul style="list-style-type: none"> • két részből épül fel: személyes, szociális; • személyes rész: az ember egyediségét mutató tulajdonságok, a személyiségét felépítő elemek; • szociális rész: a pozitív, érzelmi alapú csoporttagságból szerzett tudás, tapasztalat; • a „belső” (mi) és „külső” csoportok (ők) közötti különbség: adott csoporttal való azonosulással együtt jár a másik csoporttal való szembenállás. 	<ul style="list-style-type: none"> • eltérő csoportokhoz tartozás – eltérő jelentéstartalmak; • közösségi csoportokkal való identifikáció: az egyén különböző funkciókat, szerepeket tölt be; • pozitív szociális identitás: csoporttal való azonosulás, saját (ingroup) és más csoportok (outgroup) közötti különbségek, hasonlóságok monitorozása; • cél: saját csoport „felsőbbrendűsége”; • egy időben másik csoportokkal is azonosulunk: önértékelés növelése más csoporttal való negatív összehasonlítás révén. 	<ul style="list-style-type: none"> • „én”: önmagunk és mások közötti párbeszédre épül; • másokkal való folyamatos interakció a kultúrát építi fel, meghatározza az „én”-t; • globalizáció=lehetőség: az „én” több emberrel kerülhet interakcióba → az egyén meghatározhatja magát (ego)

Forrás: Tartaglia, S. – Rossi, M., 2015 alapján, saját szerkesztés

A 2. táblázat a helyi identitás kapcsán vizsgált három elmélet elemi összetevőit foglalja össze. Szintetizálva az eddigi ismereteket, a teóriák egységes alapvetésre épülnek. Az egyén viszonya a társadalommal meglehetősen komplex, némileg ambivalens. Egyrészt igyekszik önálló, egyedi és megismételhetetlen tagjává válni a társadalomnak. Ezzel egyidőben törekszik az azonosakkal, a hasonlókkal való kötődés, interakció kialakítására is, miközben a tőle eltérőkhöz képest határozza meg saját csoportját és önmagát, önértékelését. Itt fontos megemlíteni a közösséghez tartozás szerepét az egyén életében, amely a hely kapcsán a valahova tartozás-érzésével szintén összefüggésbe hozható. A közösségi lét klasszikus kötődési mintái (értve ez

alatt a hagyományos, „offline” közösségeket) ezek alapján nem választhatók el a helytől, ezeket a közösségeket a tér „tartalmazza”.

Röviden értelmezve a fenti elméleteket, a *társadalmi identitás elmélet* szerint az identitást személyes és szociális egységek építik fel. Az *önmagunkkal való párbeszéd elmélete* előbbi koncepcióhoz hasonlóan duális módon határozza meg az „én”-t: ez esetben a már megszerzett passzív tudás és tulajdonságok helyett az emberek közötti interakciókra alapoz. A *kollektív identitás elmélete a társadalmi identitás elméletéhez* hasonló elemeket hordoz a csoportképződés kapcsán: a csoporttal azonosulás pozitív élménye magában hordozza a másik csoporttal való szembenállást. A harmadik típusba sorolt elgondolás szerint a másokkal való párbeszéd nem csak a kultúrát, hanem a „self”-et is meghatározza. Különbség tapasztalható a globalizációhoz való viszony tekintetében is: míg előbbi elmélet az ego felépítésének lehetőségeként tekint a folyamatra, addig a *kollektív identitás elmélete* eszközt lát benne a csoportokkal való azonosulásra vagy elkülönülésre.

HELYI IDENTITÁS ÉS A GLOBALIZÁCIÓ KAPCSOLATRENDSZERE

A helyi identitás fogalmát fontos a mai folyamatok függvényében is vizsgálni: összekapcsolódik a *globalizációval*, és a *glokalizációval*. A globalizáció jelentősen befolyásolja a helyi identitás érzetét, s egyben összekapcsolódik a *glokalizáció* fogalmával. A globalizáció hatására az emberek számos másik emberrel kerülnek kapcsolatba, akikhez képest igyekeznek elkülöníteni, egyedien meghatározni magukat. Ugyanezen okból egyszerre tartoznak (vagy szeretnének tartozni) számos csoporthoz, vagy éppen ezekkel szemben definiálják önmagukat (ingroups, outgroups). Éppen a globalizáció dinamikája, komplex jellege idézheti elő azt a problémát, amely az emberek közti kapcsolatok széteséséhez, fragmentálódásához vezethet. Ezzel felkeltve az igényt a stabilabb kötelékek kialakítására, ami a lokális csoportokkal való kapcsolatok keresésében, megerősítésének vágyában, tehát a helyi identifikációban nyilvánul meg.

A globalizáció történelmi gyökerei egészen távolra nyúlnak vissza, amelyek részletezésétől eltekintve, az elmúlt évszázadban világosan érzékelhetővé vált, hogy a földrajzi meghatározottság fontossága egyre kevésbé releváns. A globalizáció hatásait a szakemberek vizsgálják gazdasági, kulturális és humán szempontból is. Eredményként fogalmazták meg, hogy a *globalizáció* együtt jár a *glokalizáció* jelenségének kialakulásával. Utóbbi tekinthető egyrészt úgy, mint egy tudatos reakció a globalizáció következtében megjelenő, a helyi identitást érintő fenyegetésekre, illetve egy kevésbé tudatos, a globalizációs folyamattal együtt járó változás eredményeként. A globalizáció következtében kialakult egy széleskörű, azonos preferenciákkal rendelkező fogyasztói kultúra (nemzetközi márkák, életstílus stb.), amellyel párhuzamosan megjelentek „hibrid”, innovatív gyakorlatok is. Utóbbi esetén a *helyi kultúrák alkalmazkodásáról* beszélhetünk. Így igyekeznek megvédeni identitásukat, egyedisé-

güket az egyre inkább uniformizálódó világtól. Ebben a hibridizációs folyamatban az egyedi, helyi kulturális elemek átalakulnak. Új formában jelennek meg, adott esetben pedig globálisan is elterjedhetnek (pl. egyedi gasztronómiai ételkülönlegességek).

A globális kultúra egyik negatív következménye, hogy egyszerűbbé és egymáshoz sokkal hasonlóbbá teszi a helyi kultúrákat. A hagyományos különbségek egyre inkább elmosódnak. Új, szinte azonnal felismerhető karakterisztikájává válnak annak a jelenségnek, ahogyan a globális kultúra átalakítja a lokális kultúrát, a vidéket. Az átalakulás „destabilizáló” hatását a helyi identitás kapcsán gyakran ellensúlyozza a megerősödő csoport identitás. Ez – leggyakoribb példaként kiemelve – a nacionalista és a vallási közösségek esetén jellemző. Ehhez párosulhat erős területi, vallási vagy ideológiai kötődés, ezzel együtt pedig konfliktusok a globalizáció okozta összefüggéstelenység és függőség okán (Tartaglia és Rossi 2015). Ugyanakkor, a napjainkban népszerű vidéki fesztiválok, rendezvények is értelmezhetők egyfajta reakcióként a globalizáció hatására. A kistelepülések igyekeznek egyediségüket megmutatni, a helyi erőforrásait felhasználva, kiemelve felvenni a versenyt az uniformizálódás folyamatával.

Az egyre komplexebbé váló globalizációval áthatott világ és társadalom széttagoltságot és instabilitást idézhet elő a tárgyalt én és identitás szempontjából. Ezzel együtt megnövekednek a személyes és szociális szükségletek a stabilitás és kiszámíthatóság iránt a változásokkal szemben (Falmagne 2004, hivatkozva Tartaglia és Rossi 2015). A válasz a szükségletekre megjelenhet a helyi kötődés, identifikáció felerősödésében. Erre pszichológiai magyarázat is adható: a hely és a helyhez való kötődésnek tulajdonított fontossággal. A hely érzelmi és szimbolikus jelentésekkel telített az ember számára, biztonságot, stabilitást, kontrollt ad. Ezt egy társadalmi kategóriaként is értelmezhetjük, amelynek tagjai földrajzi elhelyezkedésük alapján egy közösséghez tartoznak. (Tartaglia és Rossi, hivatkozva Twigger-Ross és Uzzell 1996) Ez a csoporttagság pedig a közösségi érzésből származik (McMillan és Chavis 1986, hivatkozva Tartaglia és Rossi 2015). A közösséghez tartozás érzését az határozza meg, hogy ki tartozik az adott közösséghez, és ki nem. A helyi közösségeknél ezeket a határokat értelemszerűen az a földrajzi terület határolja le, ahol a közösség található. Az emberek emellett érzelmi szálal is kötődhetnek a lakóhelyükhöz. Ezek az érzelmi szálak pedig helykötődés (place attachment) fogalmában ragadhatók meg (Fried 2000, Lewicka 2008, hivatkozva Tartaglia és Rossi 2015). A helykötődés és a helyi identitás egymáshoz rokon definíciók, kapcsolatban vannak egymással. Az ember hely iránt létrejött érzelmi kötődése az, amely erősíti, generálja a helyi identitást (Urbán Treutz 2018). A helykötődés és identitás szerves részét képezi annak az átfogó az egyén „helybeágyazottságát” (self-in-place) bemutató – érzelmi és kognitív aspektusokat is beemelő – pszichológiai keretnek, amely hozzájárul az egyének helyhez való kötődésének kialakulásához (Rollero és De Piccoli 2010, hivatkozva Tartaglia és Rossi 2015).

ÖSSZEGZÉS

Az áttekintett elméletek az identitás és hely kapcsolatát igyekeznek leírni. Mivel a helyi identitás témaköre meglehetősen tág, és sok tudományterület számára fontos terület, ezért a meghatározások is meglehetősen széleskörűek. Figyelembe véve ezt, a tanulmányban azokat a főbb megközelítéseket vizsgáltam, amelyek elsősorban a társadalomtudomány területéhez állnak közel. A következőkben a kapcsolódó mértékadó szakirodalmi források mélyebb megértését segítve adok rövid összefoglalást. A helyi identitás fogalma, mint az identitás elméletekből származtatott új, specifikusabb megközelítés elsőként a '80-as években került rögzítésre. Ezen elmélet szerint az identitás meghatározásában a fizikai környezetnek jelentős szerepe van. Az identitás nem pusztán annyiban ragadható meg, hogy az egyén megkülönbözteti magát másoktól. Sőt, a helyi identitás az identitást felépítő autonóm részegységként kezelhető – ha egy komplex szerkezeti egységként tekintünk rá. Ehhez képest a helyi-identifikáció a fizikai környezettel való azonosulás, illetve ennek kifejezését jelenti. Az ember itt olyan társadalmi csoport, vagy közösség tagjaként éli meg az identifikációt, amelyet a közös fizikai környezet szervez egységgé. Vagyis itt a helyi identitás és a szociális identitás egybeolvad: a hellyel kapcsolatos attitűdnek nincs annyira meghatározó, specifikus szerepe, mint a „radikálisabb” elmélet esetén.

A hely és identitás meghatározások vizsgálatának szempontjai kiegészülnek az identitásképzés 4 összetevős modelljével. Az identitás ennek értelmében egy, az időtől elválaszthatatlan biológiai organizmus, amelyet a társadalomhoz való alkalmazkodás, asszimiláció és értékelés épít fel, formál. Az identitás kialakulása kapcsán vizsgált három elmélet alapvetései hasonlóak, az identitás komplexitását hangsúlyozzák. Az identitást az a kettősség építi fel, amely során az ember igyekszik önmaradni, megismételhetetlenségét megőrizni, miközben igyekszik kapcsolatba kerülni a számára kedves, hasonló egyénnel. Ahogyan Keszei nyomán korábban megfogalmaztam: a valahova tartozás érzése és az autonómia alapvető lelki szükséglet. A térbe íródott kollektív emlékezet vizsgálata kapcsán az látható, hogy a társadalmi egységek fennmaradásának fontos feltétele a tér és a térhez való kötődés. A társadalom működésének folytonosságát a helytől elválaszthatatlan társadalmi normák, szabályok, intézmények stb. jelenléte biztosítja.

Az adott területen élő csoportok, közösségek és a hozzájuk való kötődés hasonlóan fontos, szerves részét képezi az identitásnak, mint a specifikus helyi identitás. A szociális identitás így szervesen kapcsolódik a helyi identitáshoz. Ugyanakkor arra a következtetésre jutottam, hogy a két tényező nem olvad össze olyan módon, mint ahogyan azt a helyi-identifikáció állítja. A hely iránti érzelmi kötődés – a valahova tartozás érzése – erősíti, generálja a helyi identitást, de az emberi tényezők is befolyásolják azt. A helyi identitás, a közösségi érzés és a helykötődés kölcsönösen kapcsolatban állnak egymással.

Gondoljunk csak az adott helyen történő mindennapi létre, amely kialakítja a „hétköznapi gyökerezettséget”. Teljesen természetesnek tűnik, hogy jól ismerjük a helyet és az embereket, ahol élünk, azonban a fentebb bemutatott identitásképző folyama-

tokat értelmezve, nemcsak mi hatunk a fizikai térre, hanem hely és lakói is formálnak minket, determinálják identitásunkat. A helyi identitás pedig még fontosabbá válik a globalizáció korában.

A tanulmányban bemutatott elméleteket összefoglalva, a helyi identitást, mint átfogó meghatározást a következő fontos elemek építik fel:

- a komplex identitást felépítő autonóm szerkezeti egység;
- oda-vissza ható folyamat (a fizikai környezet befolyásolja az identitást; az emberi identitás – attitűd, szokások, tevékenységek stb.– formálja a környezetet);
- helyi identitás: azonosulás a hellyel, az identifikáció kifejezése – kiegészítve a valahova tartozás érzésével, mint az identitással kapcsolatban álló kiegészítő, újabb elem;
- szociális identitás: azonosulás a hely csoportjaival → kiegészítve a közösséghez tartozás, csoportkohézió szerepével.

Helyi identitás alatt egy olyan autonóm szerkezeti egységet érthetünk, amely a meglehetősen összetett (egyéni) identitást felépíti, meghatározza. A hely mellett a helyhez kötődő lokális csoportok szerepe is fontos az identifikációban. Ahogyan a korábbiakban láthattuk, az ember egyrésztől törekszik egyedi mivoltának megőrzésére, közben a hozzá hasonlókkal keresi a csoportélményt, s ezzel együtt az out-group-ok tagjaival szemben határozza meg önmagát. Az egyén így azonosul a hellyel, a helyi csoportokkal, miközben egyediségét megőrzi a hely, a társadalmi közeg és az egyén közötti kölcsönhatásban lévő folyamat során. A valahova tartozás érzése erősíti a helyi identitást, amely megalapozza a magasabb szintű közösségi élményt, a csoportkohéziót.

TRODALOM

- Brubaker, R. – Cooper, F., 2000, Beyond identity. In. *Theory and Society*, 2000 (29), 1-47.
- Csepeli, Gy, 2000, Közösség és társadalomtudomány. In: Tibori, T. – T. Kiss T. (szerk.) *Közösségi információk (Szöveg- és szemelvénygyűjtemény a közösségelmélet szakirodalmából)*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Dúll A., 2015, Amikor messze van az „odakinn” az „idebenn”-től: a helyváltoztatás és az identitás összefüggései In. Keszei A. – Bögre Zs. (szerk.) (2015): *Hely, identitás, emlékezet*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Keszei A., 2015a, Hely, identitás, emlékezet In. Keszei A. – Bögre Zs. (szerk.) (2015): *Hely, identitás, emlékezet*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Keszei A., 2015b, Hely és emlékezet között In. Keszei A. – Bögre Zs. (szerk.) (2015): *Hely, identitás, emlékezet*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Mérei F., 1971, Közösségek rejtett hálózata In. Tibori T. – T. Kiss T. (szerk.) (2000): *Közösségi információk (Szöveg- és szemelvénygyűjtemény a közösségelmélet szakirodalmából)*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Proshansky, H.M. – Fabian, A.K. – Kaminoff, R., 1983, Place-identity. In. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 57–83.
- Scannell, L. – Gifford, R., 2010, Defining place attachment: A tripartite organizing framework In. *Journal of Environmental Psychology* 2010 (30), 1–10.

- Tartaglia, S. – Rossi, M., 2015, The local identity functions in the age of globalization: a study on a local culture In. Mannarini, T. (2015) (ed.): Community Psychology in Global Perspective - Special Issue: Culture and Community Interactions, Vol 1. (1).
- Twigger-Ross, C. L. – L. Uzzell, D., 1996, Place and identity processes In. Journal of Environmental Psychology (1996) 16, 205–220.
- Urbánné, Treutz Á., 2018, Helykötődés és helyidentitás a potenciális helyi lakosok szemszögéből – Place attachment and place identity from the viewpoint of the potential residents In. A hatékony marketing – EMOK 2018 Nemzetközi Tudományos Konferencia konferenciakötete
- Vignoles, V. L., 2018, Identity: Personal AND Social. In. Deaux, K. – Snyder, M. (ed.) (2018): Oxford Handbook of Personality and Social Psychology (2nd ed.).